

SAMLAREN

T I D S K R I F T

F Ö R

S V E N S K L I T T E R A T U R H I S T O R I S K

F O R S K N I N G

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 33

1952

U P P S A L A 1 9 5 3

S V E N S K A L I T T E R A T U R S Ä L L S K A P E T

UPPSALA 1953

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

537165

Studier i August Strindbergs ungdomslyrik.

Av Teddy Brunius.

2. När skrevs »Landsflykt»?

August Strindbergs »Dikter. På vers och prosa», 1883, är till stora delar en retrospektiv diktsamling. När Strindberg erbjöd Albert Bonnier diktsamlingen i brev den 19 juni 1883 (anfört efter A. Strindberg: Brev, III, liksom följande brevcitat), sade han sig vilja ha med »en afdelning af 'Romantisk Efterklang 1869—72' utgörande kanske 5 à 6 ark otryckta vers från ungdomen, kärlekspjoller, stämningar och dedikationer, hvilka aldrig varit tryckta, men nu tryckas såsom utgörande 'Handlingar till Aug. Sgs historia' Der finnas rätt intressanta saker af biografiskt intresse».

Särskilt det sista avsnittets — betitlat »Ungdom och ideal» — sex dikter är av dylikt biografiskt intresse. De utgör prov på studentens och akademikerns väluppfostrade versförsök. Även det näst sista avsnittet som bar rubriken »Stormar» rymmer äldre diktförsök. Av dessa hade »På Nikolai Ruin», »Solnedgång på Hafvet» och »Månsken» kunnat läsas i 1870-talets publikationer med mer eller mindre ogenomträngliga pseudonymer. En fjärde dikt, »Indiansommar» hänför sig till samma grupp av dikter, som tillkom vid 1870-talets mitt och som kännetecknas av en stilistisk frigörelse, paradoxalt nog under Heines inflytande.

I förordet till diktsamlingen (anfört efter originalupplagan liksom följande citat) hade Strindberg ursäktat det sista avsnittets dikter. Med lika goda skäl kunde han ursäkta även de fyra dikterna i det näst sista avsnittet:

Att jag slutligen passat på tillfället låta trycka den besynnerliga afdelningen »Ungdom och ideal 1869—1873», är icke för att bereda något poetiskt nöje, utan endast för att lemna några källor till min inre biografi, hvilken en längre tid varit uppfylld med både grymma och roande myter, lokaliserade gamla anekdoter, tendenslegender och martyrologier. Att jag med vår tids fordran på hastiga resultat icke haft tålamod afvakta min död för att dessa underhaltiga poem skulle falla i en främmande utgifvares händer, må sålunda förlåtas mig, så mycket mer som intet enda af dessa stycken lyckats komma ut i tryck under den långa tid de legat. Som jag icke heller utger dem för att skryta med huru dåligt jag skref när jag var tjugo år, har jag tagit mig friheten putsa dem här och der.

I avsnittet »Stormar», som Strindberg ursprungligen velat kalla »Vrakgods», inrycktes i sista stund alldeles oegentligt ur den kronologiska synpunkten den nyskrivna inledningsnatten till »Sömgångarnätter». Dessutom ingick diktcykeln »Landsflykt», som erbjuder svåra dateringsproblem, vilka här skall granskas. Frågan gäller diktcyklens tillkomst. Har

den skrivits på 1870-talet, som »Solnedgång på Hafvet» och »Indiansommar», och sedan med smärre ändringar inryckts i diktsamlingen? Eller är »Landsflykt» alldeles nyskriven för diktsamlingen? Mellan de två ståndpunkterna — om det är en 70-talsdikt eller en 80-talsdikt — kan man tänka sig ett flertal ståndpunkter, som räknar med olika stadier i tillkomsten av den omfattande diktcykeln.

August Strindberg företog sin första utresa till Paris 1876 på hösten. Det är om denna färd man kan läsa i »Landsflykt». Strindberg har gett diktcykeln dateringen 1876. I sin korrespondens nämner han dikten som färdig och sammanhängande först i augusti 1883. För andra gången far han till Paris i september 1883. Väl i Paris utför han en del korrigeringar och tillägg till diktcykeln. Följden är att det har uppstått en del anakronismer.

Strindberg garderade sig mot invändningar med en försiktig not: »På några ställen i denna diktcykel hafva synbarligen intrycken af författarens första utresa 1876 ännu 1883 kvarstått så lifliga, att han blandat samman förflutet och närvarande.» Strindberg är synnerligen vag i sina uppgifter. Dels ger han »Landsflykt en tidigt datering, 1876. Dels antyder han att dikten handlar om den andra utresan, 1883.

Nu vet man att dikten beskriver en route som ungarlen Strindberg använde 1876 — över Norge och Nordsjön. Med familjen for den gifte Strindberg 1883 på järnväg. Den färden har han beskrivit i »Sömngångarnätter». Strindberg hade all möda att ge »Landsflykt» en bestämd tidsprägel delvis därför att den handlar om en ungarl men är skriven av en gift man. Lättsinniga ord om gott vin och dåliga kvinnor tvingar, den äktenskapsbundne Strindberg till manipulationer med både text och datering. Strindbergs ändringsmödor framgår av korrespondensen med Bonniers under hösten 1883. Den 8 oktober skriver han till Albert Bonnier:

Dessutom bör afdelningen Landsflykt ha någon datering, så att man icke tror att jag som exemplarisk äkta man haft sådana saker för mig på denna resa. Men olyckan blir då att anakronismerna kvarstå såsom Marcellus etc.

I det norska avsnittet av »Landsflykt» hade Strindberg talat om Marcellus, dvs. Wilhelm Bergstrand, som 1882 publicerade pamfletten »Den norska konflikten». Dikten vimlar således av både biografiska och kulturpolitiska anakronismer vilka ur författarens synpunkt omöjliggör en bestämd datering till 1876 eller 1882—83.

Dateringssvårigheten har berörts ganska ingående av professor Henry Olsson i studier över Strindbergs »Sömngångarnätter» (Henry Olsson, *Från Wallin till Fröding*, s. 80 f.):

Betraktar man de poem som ingå i avdelningen Landsflykt, äro de med undantag för introduktionsdikten alla hållna i ett parodierande Heinemaner och utgöra reseintryck från Strindbergs Frankrikebesök 1876. I Samlade skrifter har också hela serien daterats till detta år, något som dock inte täcker Strindbergs egen kronologisering för originalupplagan: »1883 års intryck av första utresan 1876.» Formuleringen avser att markera en omarbetning, och en sådan kan också tydligt spåras. Väljer man ett stycke som det femte i cykeln, ursprungligen kallat Albion, med dess förbannelse över Lord Beaconsfield och välsignelse över Dickens, Darwin, Spencer och Mill, kan detta inte vara skrivet förrän 1878 — det är han började läsa Dickens — och är utan tvivel av ännu senare datum. Detsamma gäller om

inledningsdikten som så avgjort skiljer sig från de andra och har en så deciderad och typisk 80-talsstämning att den säkerligen är av senare datum än 1876. Där finns ingenting av den braverande cynismen i äldre poem som *Indiansommar* och *Solnedgång på havet*...

Henry Olsson utgår från att den tidiga dateringen är ohållbar men räknar med en omfattande omarbetning av tidiga versioner. Det är en hypotes som är värd att göras, så länge den inte motsägs av givna källuppgifter. Givetvis kan man förutsätta en omarbetning av tidiga versioner även utan att klart veta om dessa har existerat. Man får då räkna med ett flertal omarbetningar av vilka vissa företogs efter augusti 1883. Henry Olsson förutsätter, av den anförda tolkningen att döma, även en tidigare omarbetning.

Den vaga marginalen på sju år för tillkomsten av »Landsflykt» kan dock preciseras med hjälp av ett viktigt dokument om August Strindbergs ungdomsdiktning, en förteckning över »Efterlemnade Skrifter» vars inledande avsnitt rymmer titlarna på hans ungdomsdikter, inalles trettiosex stycken (se B. Mörner: *Den Strindberg jag känt*, s. 172 f.).

Förteckningen över »Vers» rymmer på ett naturligt sätt Strindbergs ungdomsproduktion. Av de där uppräknade dikterna är det endast »Solrök» som skär in i hans mogna åttiotalsdiktning. Denna svit av prosastycken med interfolierad vers ingick i kalendern »Svea» 1881. Efter denna tidpunkt måste således förteckningen vara gjord. Vidare finner man inom ett senare avsnitt av »Efterlemnade Skrifter» Strindbergs anteckningar »Om Realism» som ingick i andra häftet av »Ur Dagens Krönika» 1882. Förteckningen förefaller vara gjord i ett sammanhang. Man kan således räkna med att den skrevs efter våren 1882.

Däremot saknas i förteckningen Strindbergs diktsvit »Nytt vin på gamla flaskor» som ingick i andra häftet av »Ur Dagens Krönika» 1883. Detta häfte utkom på försommaren 1883. Man kan således bestämma tidpunkten för tillkomsten av förteckningen mellan försommaren 1882 och försommaren 1883.

Strindberg uppgjorde förteckningen med tanke på att han skulle dö. Ofta föresvävade honom tanken på snar död eller vansinne — antingen genom sin egen påfrestade konstitution eller också genom förföljelser. Strindberg kan också ha uppgjort förteckningen med tanke på de pengar han kunde erhålla, medan han var i livet, för sina »Efterlemnade Skrifter» — bestående av opublicerad ungdomsdiktning, av brev och artiklar.

Dessa bevekelsegrunder sammanfaller på ett slående sätt i ett brev som Strindberg skriver den 11 december 1882 till sin förläggare, Claes Looström: »Du skall få mina efterlemnade outgifna skrifter i försegladt omslag derjemte i fall något skulle hända mig! Det är bara skräp, men det skulle väl låta sälja sig i alla fall i händelse af, ett för mången kärkommet dödsfall.» Strindberg tillägger i brevet: »Detta är icke någon nyck! Det är frukten af tre månaders grubbel.»

Det förefaller knappast äventyrligt att datera förteckningen till tiden för brevets tillkomst eller strax innan. Mot slutet av 1882 kan man räkna med att Strindberg skrev förteckningen över sina ungdomsdikter. För dateringen av »Landsflykt» är det viktigt att hålla detta i minnet. Om det skulle föreligga tidiga versioner av dikteykeln vilka Strindberg sedan omarbetade, bör dessa rimligen återfinnas i förteckningen.

En noggrann granskning av de upptagna dikttitlarna på denna förteckning visar att så inte är fallet (vilket har redovisats i min studie »August Strindbergs ungdomslyrik i Birger Mörnars arkiv» i *Samfundet Örebro Stads- och Länsbiblioteks Vänner. Meddelande* N:o XX, 1952). Ingen dikttitel tyder på att någon tidig version av »Landsflykt» skulle ha förelegat mot slutet av år 1882. Under sådana omständigheter är hypotesen om en omarbetning av tidiga versioner inte hållbar.

Man får snarare utgå från att Strindberg skrev »Landsflykt» efter slutet av 1882. Sannolikt tillkom diktecykeln i den poetiska raptus som Strindberg upplevde under våren och försommaren 1883 och hör knappast till Strindbergs lyriska ungdomsproduktion. Tanken på en ny utresa till Paris aktualiserade hans intryck av den första utresan. Dessa minnen drev honom att forma dikten som en pastisch av den lyriska stil vilken han nyttjade vid tiden för den första utresan — en medveten imitation av Heine.

Emellertid beredde denna dikt Strindberg väsentliga svårigheter. Han diktade om en resa som han företagit för länge sedan, innan han företog en ny resa med samma mål. Denna komplicerade situation kunde han inte lösa på ett för sig själv tillfredsställande sätt. In i det sista utför han ändringar av dikten. In i det sista är han vag i sina dateringsupplysningar vilka strider mot varandra.

Med visst fog kan man tala om en omarbetning av »Landsflykt». Emellertid har denna omarbetning skett av knappast mer än halvårsgamla versioner.